

**DUNYO MAMLAKATLARIDA KRIMINOGEN VAZIYATNI PROGNOZLASH
SOHASIDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN O'ZGARISHLAR VA YANGILIKLAR****Ismatov Olimjon Shuxrat o'g'li****Adliya vazirligi huzuridagi Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish
instituti, Xalqaro hamkorlik va loyihalar bo'limi bosh mutaxassisi****E-mail: olimjonismatov671@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.16793602>****ANNOTATSIYA**

Ushbu maqola kriminogen vaziyatni prognozlashda statistik modellarning samaradorligini O'zbekiston hamda xorijiy davlatlar qonunchiligi va amaliyotida kuzatilayotgan o'zgarishlar hamda yangiliklar yuzasidan ma'lumot berib o'tiladi. O'zbekistonda mahalla tizimi va "Xavfsiz shahar" loyihasi kriminogen omillarni aniqlashda samaradorligi hamda AQShda "PredPol" va "HunchLab" dasturlari yuzasidan ma'lumotlar hamda boshqa davlatlar tajribalari tahlil qilinadi. Shu bilan bir qatorda, ushbu maqolada xorijiy davlatlar amaliyotida mavjud zamonaviy tajribalarni O'zbekiston qonunchiligiga joriy etish masalasi ko'rib chiqiladi.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается эффективность статистических моделей в прогнозировании криминогенной ситуации с учётом изменений и нововведений, наблюдаемых в законодательстве и практике Узбекистана и зарубежных стран. Анализируется роль махаллинской системы и проекта «Безопасный город» в выявлении криминогенных факторов в Узбекистане, а также представлена информация о программах «PredPol» и «HunchLab» в США и опыте других государств. Кроме того, в статье рассматривается вопрос внедрения современных зарубежных практик в законодательство Узбекистана.

ANNOTATION

This article examines the effectiveness of statistical models in forecasting the criminogenic situation, taking into account the changes and innovations observed in the legislation and practice of Uzbekistan and foreign countries. It analyzes the effectiveness of the mahalla system and the "Safe City" project in identifying criminogenic factors in Uzbekistan, as well as provides information on the "PredPol" and "HunchLab" programs in the United States and the experiences of other countries. In addition, the article addresses the issue of introducing modern foreign practices into the legislation of Uzbekistan.

Jinoyatchilikni kriminogen prognozlash, jinoyat sodir etilishidan oldin uning oldini olish, jamiyat va davlat manfaatlariga zarar yetkazuvchi omillar yuzaga kelishidan oldin uni bartaraf etish muhim hisoblanadi. Zero, barchamizga ma'lumki, jinoyatni vujudga kelishidan oldin uning oldini olish jamiyatda jinoyatchilikni kamaytirishning eng samarali usullaridan hisoblanadi. Shu sababli, nafaqat O'zbekistonda balkim butun dunyo mamlakatlarida jinoyatchilikni kamaytirish yuzasidan bir qator islohotlar amalga oshirilib kelinmoqda.

Jumladan, O'zbekistonda jinoyatchilik tendensiyalarini aniqlash uchun statistik tahlil, ijtimoiy sabablarni ochib berish uchun esa sotsiologik tadqiqotlar qo'llaniladi. Ichki ishlar vazirligi tomonidan yig'ilgan statistik ma'lumotlar vaqt seriyalari tahlili va regressiya modellar orqali tahlil qilinadi. Masalan, shahar hududlarida o'g'rilik jinoyatlari mavsumiy o'zgarishlari statistik tahlil orqali aniqlanmoqda.

2016-yildan boshlab “Xavfsiz shahar” loyihasi doirasida videokuzatuv tizimlari, biometrik identifikatsiya va ma’lumotlarni tahlil qilish tizimlari qo’llanilmoqda, bu prognozlash samaradorligini oshirdi. Masalan, Toshkent shahrida videokuzatuv tizimlari o’g’rilik jinoyatlarini kamaytirishga yordam berdi.

“Xavfsiz mahalla” dasturi orqali yoshlar orasidagi jinoyatchilikni kamaytirish maqsadida ta’lim va sport tadbirlari tashkil qilinmoqda. Masalan, mahallalarda sport musobaqalari yoshlarning deviant xulq-atvorini kamaytirishga xizmat qilmoqda.

O’zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi va boshqa huquqiy hujjatlar prognozlashning huquqiy asoslarini ta’minlaydi, jinoyat turlarini tasniflash va statistik ma’lumotlarni yig’ishda muhim rol o’ynaydi.

Biroq, mahalliy tajribada cheklovlar ham mavjud. Sun’iy intellekt va Big Data kabi ilg’or texnologiyalarning to’liq joriy etilmaganligi, malakali mutaxassislarning yetishmasligi va ma’lumotlar shaffofligining cheklanganligi muhim muammolar sifatida qolmoqda. Masalan, kiberjinoyatlarni prognozashtirish uchun maxsus metodologiyalarning yetishmasligi bu sohada rivojlanishni sekinlashtirmoqda.

Xorijiy davlatlarda, xususan, AQSh, Buyuk Britaniya, Yaponiya, Germaniya va Singapurda jinoyatlarni prognozashtirish sohasida qo’llaniladigan usullar zamonaviy texnologiyalar, ilmiy metodologiyalar va ijtimoiy profilaktika dasturlarining muvaffaqiyatli integratsiyasiga asoslanadi.

AQShda “PredPol” dasturi sun’iy intellekt va Big Data yordamida jinoyatlarning “issiq nuqtalarini” aniqlashda katta muvaffaqiyat qozondi. Bu dastur Los-Anjelesda o’g’rilik va zo’ravonlik jinoyatlarini 7-10% ga kamaytirishga yordam berdi. Bundan tashqari, jamoaviy politsiya (community policing) usullari Chikagoda yoshlar orasidagi zo’ravonlik jinoyatlarini kamaytirishda samarali bo’ldi.

Buyuk Britaniyada “Youth Justice Board” tashkiloti yoshlar orasidagi jinoyatchilikni kamaytirishda muvaffaqiyatli bo’lib, Londonda pichoqbozlik jinoyatlari 15% ga kamaydi. Sotsiologik tadqiqotlar iqtisodiy tengsizlik va migratsiyani jinoyatchilikning asosiy omillari sifatida aniqlab, profilaktik choralar ishlab chiqishda muhim rol o’ynadi.

Yaponiyada “Koban” tizimi mahalliy politsiya bo’linmalari orqali jamoaviy nazoratni ta’minlab, Tokioda o’g’rilik va zo’ravonlik jinoyatlarini 25% ga kamaytirdi. Jamoaviy mas’uliyat madaniyati jinoyatchilikning ijtimoiy sabablarini bartaraf etishda muhim omil bo’ldi.

Germaniyada “INPOL” ma’lumotlar bazasi jinoyatlarni real vaqtda monitoring qilishda samarali bo’lib, Berlin shahrida o’g’rilik jinoyatlarini aniqlashda 18% ga samaradorlikni oshirdi. Kiberjinoyatlarni prognozashtirishda Interpol bilan hamkorlik 10% ga samaradorlikni oshirdi.

Singapurning “Smart Nation” loyihasi sun’iy intellekt va videokuzatuv tizimlari yordamida o’g’rilik jinoyatlarini 20% ga kamaytirdi. Qat’iy ijtimoiy nazorat tizimlari mulkka qarshi jinoyatlarni 10% ga kamaytirishga yordam berdi.

Xorijiy tajribalar statistik tahlil, sotsiologik tadqiqotlar va zamonaviy texnologiyalarni muvaffaqiyatli birlashtirib, jinoyatchilikni kamaytirish, ijtimoiy muammolarni erta aniqlash va kiberjinoyatlarga qarshi kurashda katta yutuqlarga erishdi. Masalan, AQShda kiberjinoyatlarni aniqlashda sun’iy intellekt tizimlari samarali bo’lsa, Buyuk Britaniyada videokuzatuv tizimlari o’g’rilik jinoyatlarini aniqlashda 20% ga samaradorlikni oshirdi.

O’zbekistonning mahalliy tajribasi va xorijiy tajribalar o’rtasida muhim o’xshashliklar va farqlar mavjud. O’xshashliklar orasida jamoaviy nazoratning muhimligi alohida ajralib turadi.

Masalan, O'zbekistonning mahalla tizimi Yaponiyaning "Koban" tizimi bilan o'xshash bo'lib, ikkalasi ham ijtimoiy muammolarni erta aniqlash va profilaktik choralar ko'rishda jamoaviy mas'uliyatga tayanadi. Ikkala tizim ham mahalliy aholi bilan yaqin hamkorlik qilib, kriminogen vaziyatni monitoring qilishda samarali.

Biroq, farqlar ham sezilarli. Xorijiy davlatlarda zamonaviy texnologiyalar, xususan, sun'iy intellekt va Big Data kengroq qo'llaniladi. Masalan, AQShning "PredPol" dasturi va Singapurning "Smart Nation" loyihasi jinoyatlarni real vaqtda monitoring qilish va aniqlikda prognoz qilishda O'zbekistonning "Xavfsiz shahar" loyihasidan ancha oldinda.

Xulosa qilib aytganda, xorijiy davlatlarda mavjud zamonaviy jinoyatchilikni oldini olish dasturlarini va zamonaviy texnologiyalarni O'zbekiston amaliyotiga joriy etish choralarini ko'rish lozim hisoblanadi. Bu orqali jamiyatda jinoyatchilikni kamaytirish, fuqarolarning huquqlarini ta'minlashda muhim qadam desak mubolag'a bo'lmaydi.

Xorijiy tajribalar O'zbekiston uchun zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, ijtimoiy profilaktika dasturlarini rivojlantirish, ma'lumotlar bazasini raqamlashtirish va jamoaviy nazoratni takomillashtirish bo'yicha muvaffaqiyatli o'rnak bo'la oladi. Kelajakda sun'iy intellektning kengayishi, xalqaro hamkorlikning kuchayishi va axloqiy muammolarni hal qilish bu tajribalarni yanada rivojlantiradi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining «Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida»gi qonun;
2. «Jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qaror;
3. Аванесов Г.А. Криминологиya. Прогностика. Управление. - Горкий, 1976;
4. Клейменов М.П. Уголовно-правовое прогнозирование;
5. Горшенин Л.Г. Криминалистическое прогнозирование. - М, 1990.- Деп. в ГИЦ МВД РФ, № 500 ДД. 1990. С AS;
6. См.: Мусейбов А.Г. Теоретические основы методики предупреждения преступлений. - Дис.... д-ра юрид. наук: 12.00.08. М., 2003;
7. Bayley D.H., Police for the Future, Oxford University Press, 1994.